

ОБРЕДНИ ПЕСНИ

Тези народни песни са наричани празнични понеже първоначално са създавани във връзка с обичаи и обреди по време на празници и са се пеели при изпълняването на определени обредни действия. В тях откриваме древни религиозно-езически и християнски представи, свързани с докласовото родово общество и ранния феодализъм.

При родовообщинния строй производителните сили са били слабо развити, а човекът е бил пряко зависим от природата с нейните стихии. За да я умилюва, та да е благосклонна и да му осигури благополучие и добра реколта, той използва магически действия и заклинания, плод на първобитната му идеология и виждане.

Магията се крепи върху вярата в силата на словото, култа към предците, считани за покровители и бранители от злите сили. Тогавашните хора искрено вярвали в чудесата и свърхестественото, в праславянските богове Перун, Дажд-бог, Лада. .

След покръстването става смесване на езически и християнски вярвания. Ще бъде погрешно да считаме, че обредната поезия е напълно религиозна. Дори самите обреди доказват обратното - те са твърде практични. Отразят обикновените гризки на човека, обществената и трудовата дейност на земеделци и скотовъдци. Християнството е Възприето само външно, без мистика. Според етнографа Йордан Захариев, българският селянин не ходи в черква, за да слуша попа. Пали свещ и взема причастие от страх да не разсърди Бога, когото схваща като зло същество. Принася му жертви, прави курбан (коли агнета, овци и говеда), за да го умилюва. Езическите елементи навсякъде надделяват, обредите са със силни езически тенденции под християнска религиозна окраска.

Обредните песни са разнообразни по съдържание и мотиви. Те се групират около земеделския календар и промяната на годишните времена според движението на Земята около слънцето (зимен и летен слънчев кръговрат, пролетно и есенно равноденствие). Обхващат обреди, предназначени да подготвят и осигурят по-богата и по-добра реколта (зимен, пролетен и летен цикъл), а по-краткият есенен цикъл е свързан с нейното прибиране.

Семейно-обредните песни откликват най-живо на традиционните семейни обреди в ранните стадии от развитието на човешкото общество. По брой те са по-ограничени. Разкриват нови страни от материалната дейност на човека, от живота на селските маси в миналото.

Те се обединяват около три основни момента в живота: раждане, женитба и смърт.

Около раждането съществуват редица обичаи и вярвания, но почти няма песни. Тяхната главна задача е да предотвратят вредните действия на злите сили (самодиви, веди и др.), В основата си те са пожелания за здраве, радост и щастие. Рисува се благополучното бъдеще на детето (на момиче се пожелава хубост, на момче - юначество). На Кръщение се пее песен, която пожелава щастие на детето. Според някогашните вярвания, на третия ден се явяват орисници (наречници). Те наричат бъдещата съдба на детето. Песните за раждане ни дават богат материал за всекидневния живот, за радостите и грижите на семейството. Поради старинните елементи на вярванията те ни връщат към древни митични представи.

От семейно-традиционните обреди най-значителен интерес предизвикват **сватбените песни**, най-разнообразни и най-богати. Несъмнено женитбата е била най-съдбоносното събитие в личния живот, с важно обществено и стопанско значение. Чрез брака в семейството влиза нов човек, нова работна ръка и същевременно продължител на рода. Народът е изградил цял кръг от обреди, често траели цяла седмица. Сватбените песни отразяват чувствата на младите, настроенията и преживяванията в техния дом, а

също семейните отношения и картини от битя на семейството. Откриваме описание на различни обичаи: грабеж и откупване на момата. В някои песни момъкът се кани да грабне невестата си със своята дружина, като разбие стени и крепости. В други се дават съвети, молби, увещания към близките на момата да не я продават. В сватбените песни централно място заема образът на невестата. Тя е извънредно хубава, скромна, работлива, отстъпчива.

Календарно-обредните песни са кратки лирични творби, изпълнени с чувства и образи. В тях срещаме обръщения към лицата, на които се пее песента (напр. Коледната песен „Стани нине, господине”), припеви (в лазарската „Ой Ладо, Ладо”) и специални завършеци, които са благословия или подкана за даряване „*Що по небе дребни звезди*”.

Великденските песни са предимно хороводни и с много митически елементи. Боядисват се яйца (това е най-радостния момент за всички), приготвят се обредни хлябове, подновява се квасът, а в тестото се замесват и някои лековити билки. В песните се появяват образите на самодиви и юди, които отвличат девойки, невести, моми, деца.

А Гергьовден е най-популярният народен пролетен празник. Той е преди настъпването на лятото. Цялата природа е разцъфтяла. Стопанският живот в полето кипи. Основна тема на песните са земеделието и скотовъдството. Гергьовски обичай е по нивите да се пали слама от Бъдни вечер, за да не ги бие град. Преди изгрев-слънце се берат цветя и билки, с цветята се окичват първото агне и първата обагнила се овца в стадото. Съдовете за мляко, жилищата, оборите, кошарите също се обкичват с цветя. Поят се песни, връзват се люлки, на които децата и момите се люлеят за здраве. Вият се венци, берат се цветя. Затова празникът се нарича често „Цветен Георги”.

В нашия фолклор **зимните обреди и песни** започват с празника Коледа и неговата подготовка. В основата си той е дребен езически празник, съвпадащ със слънчевия кръговрат през декември. Името му произхожда от гръко-римската дума Календа. С нея се означава първият ден на Новата година. Християнската църква не успява да го унищожи и го слива с Рождество Христово. В песните се чества началото на новата астрономическа година. Извършват се обреди, изразяващи пожелание за плодовитост, богатство, щастлив живот и брак. Най-главен обред е Коледуването: младежи обхождат домовете с благопожелания и възхвала на всички членове на семейството. У нас коледуват момци или мъже. След изпетите песни коледарите са богато дарявани, с което се цели имотност и охолство. В коледната песен „Добра вест на Коледари” се пее за благополучие на стопанина земеделец. Тук пожеланията се представят като вече изпълнени.

Вечерта срещу Коледа се нарича Бъдни вечер (празнува се на 24 декември много тържествено. Честването е строго семейно. Цяла нощ в огнището гори дърво - бъдник. Трапезата се слага върху слама, от която се връзват плодните дръвчета, за да раждат. Навред се приготвят специални обредни хлябове, разнообразни по форма, украса и названия. Ястията тази вечер задължително са само постни, като по традиция са най-често девет. На трапезата трябва да има от всичко, което се произвежда. Навсякъде са разпространени варено жито, варен фасул, сърми, ошав, туршия, лук, чесън, мед, орехи, сурово жито. За Западна България са характерни още зелник, тиквеник и малка питка, в която се слага пара или различни дребни предмети, по които после се гадае.

Празненството се придружава от кадене, поставяне на бъдника (Коледника) в огнището. Той е специално отсечено дърво през деня от момък за женене или младоженец. То се подготвя с особен обред от най-старата жена вкъщи и момък, а жените и булките, хванати на верига през раменете, пеели в село Литаково, Ботевградско, следната песен:

*Ой те, дръвце, право дръвце! Де си расло толко тънко, толко тънко, та високо?
Отговаря тънко дръвце: — Ой те тебе, малка моме, малка моме, кривоперке! Я съм
расло тамо горе, тамо горе на планина, на планина, на рудина, край езеро самовилско,
отсече ме вакъл овчар, донесе ме да ме сади край огнище, край трапези. Я съм, моме,
златно дръвце, златно дръвце, плодовито...*

Дървото ще порасне до небето, клон ще пусне до земята. лист ще листне дребен бисер, цвят ще цъфне чисто сребро. род ще роди сухо злато. Всеки от къщата ще получи дар-живот и плодородие, здраве и веселие. Млада Бога ще дарува на момата - дребен бисер, на майката - чисто сребро, на бащата - сухо злато. Домът ще е пълен с дечица, ягненца, теленца, конченца, яренца, прасенца, лекокрили пчелици. С коледната песен **„Ой те, дръвце, право дръвце”** се убеждаваме, че празникът е свързан със селскостопанския бит (домашните животни), с надеждата за плодородие. Несъмнено тук вярата във вълшебната, магическата сила на словото и на съпровождащия го обред играе голяма роля - словесните образи изразяват увереността за сбъждане на онова, Което се пожелава или съобщава.